

НАСТАВНОМ И НАУЧНО-УМЕТНИЧКОМ ВЕЋУ

Предмет: Реферат о урађеној докторској дисертацији кандидаткиње Јоване М. Бугарски

Одлуком Наставног и научно-уметничког већа Факултета бр.01-643/2.8.2 од 22.04.2024. године, именовани су чланови Комисије за преглед, оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Јоване М. Бугарски под насловом:

УЛОГЕ ОТВОРЕНИХ ПРОСТОРА У РЕСТРУКТУИРАЊУ НАСЕЉА ПЛАНИРАНИХ И ГРАЂЕНИХ У БЕОГРАДУ У ПЕРИОДУ 1960-1980. ГОДИНЕ

После прегледа достављене Дисертације и других пратећих материјала и разговора са Кандидаткињом, Комисија је сачинила следећи

РЕФЕРАТ

1. УВОД

1.1 Хронологија одобравања и израде дисертације

Кандидаткиња је школске 2015/2016. године уписала студијски програм Докторских академских студија - Архитектура (усмерена настава и ужа научна област истраживања: Урбанизам).

На основу члана 109. и 110. Статута Универзитета у Београду - Архитектонског факултета („Сл. билтен АФ”, бр. 134/23-пречишћен текст), а у вези са чланом 34. Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду – Архитектонски факултет („Сл. билтен АФ”, бр. 122/20 и 136/23) и Одлуком Већа докторских студија Архитектонског факултета у Београду од 15. априла 2024. године, Наставно и научно-уметничко веће Факултета је, на седници одржаној дана 22. априла 2024. године, донело одлуку број 01-643/2-8.2 којом је образована Комисија за оцену научне заснованости теме докторске дисертације кандидаткиње Јоване М. Бугарски, мастер инжењера архитектуре, под насловом „Улоге отворених простора у реструктуирању насеља планираних и грађених у Београду у периоду 1960-1980. године” у саставу:

- др Милица Милојевић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет
- др Ратка Чолић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет
- др Ксенија Лаловић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет
- др Ранка Гајић, члан Комисије
доцент, Универзитет у Београду – Саобраћајни факултет

На основу члана 108. Статута Универзитета у Београду - Архитектонског факултета („Сл. билтен АФ”, бр. 129/22-пречишћен текст), и члана 30. Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду („Сл. гласник УБ”, бр. 122/20) и сагласности Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду од 27. децембра 2022. године, Наставно и научно-уметничко веће факултета је, на седници одржаној 23. јануара 2023. године, донело одлуку број 01-104/2-9.1 да се Јовани М. Бугарски, мастер инжењеру архитектуре, одобрава рад на теми докторске дисертације, под насловом „Улоге отворених простора у реструктуирању насеља планираних и грађених у Београду у периоду 1960-1980. године” и да се за ментора именује проф. др Владан Ђокић.

На лични захтев, одлукама Наставног и научно-уметничког већа Факултета одобрена су три продужетка рока за завршетак докторских академских студија до 30. септембра 2024. године (на основу одлука већа Факултета: одлука бр. 01-748/2-9.21, донета на већу 28. јуна 2021. године; одлука 01-997/2-8.18, донета на већу 27. јуна 2022. године, одлука бр. 01-886/2-8.10.18, донета на већу 26. јуна 2023. године).

Априла 2024. године, завршену докторску дисертацију кандидаткиња је, уз сагласност ментора, предала на Веће докторских студија. На основу члана 109. и члана 110. Статута Универзитета у Београду - Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен АФ”, бр. 134/23-пречишћен текст) а у вези са чланом 34. Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду („Сл. гласник УБ”, бр. 122/20 и 136/23) и Одлуком Већа докторских студија Факултета од 15. априла 2024. године, Наставно и научно - уметничко веће Факултета је, на седници одржаној дана 22. априла 2024. године, донело одлуку број 01-643/2.8.2 да се образује Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње „Улоге отворених простора у реструктурирању насеља планираних и грађених у Београду у периоду 1960-1980. године”, у саставу:

- др Милица Милојевић, председник Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет
- др Ратка Чолић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет
- др Ксенија Лаловић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет
- др Ранка Гајић, члан Комисије
доцент, Универзитет у Београду – Саобраћајни факултет

1.2. Научна област дисертације

Докторска дисертација припада образовно-научном пољу техничко-технолошких наука, научној области Архитектура, уже научне области Урбанизам, за коју је матичан Архитектонски факултет у Београду. Ментор предметне дисертације је др Владан Ђокић, редовни професор Универзитета у Београду Архитектонског факултета.

Списак радова који квалификују проф. др Владана Ђокића за ментора докторске дисертације:

- В. Ђокић, А. Миловановић, Ј. Ристић Трајковић, *The Textuality of the Modernist Rural Landscape: Belgrade Agricultural Combine (PKB) as a Driver of the Urban Development of Third Belgrade*, LAND, vol. 9 (11), 452, 2020.
- В. Ђокић, Ј. Ристић Трајковић, Д. Фурунџић, В. Крстић, Д. Стојиљковић, *Urban Garden as Lived Space: Informal gardening practices and dwelling culture in socialist and post-socialist Belgrade*, URBAN FORESTRY & URBAN GREENING, ELSEVIER GMBH, URBAN & FISCHER VERLAG, 1618-8667, 10.1016/j.ufug.2017.05.014, 2018.
- И. Симић, А. Ступар, В. Ђокић, *Building the Green Infrastructure of Belgrade: The Importance of Community Greening*, SUSTAINABILITY, MDPI, 9(7), 1183, pp. 1 - 16, 2071-1050, 10.3390/su9071183, 2017.
- Ј.Гучевић, Д. Миличевић, О. Vasović, В. Ђокић, *Creation of Land Fund for the Purpose of Land Management in the Republic of Serbia*, SURVEY REVIEW, TAYLOR & FRANCIS LTD, 47, 346, pp. 31 - 39, 0039-6265, 10.1179/1752270614Y.0000000151, 2016.
- В. Ђокић, Ј. Ристић Трајковић, В. Крстић, *An Environmental Critique: Impact of Socialist Ideology on Ecological and Cultural Sensitivity of Belgrade Large Scale Residential Settlements*, SUSTAINABILITY 8, 9, pp. 1 - 23, ISSN 2071-1050, DOI: doi:10.3390/su8090914, doi:10.3390/su8090914, 2016.

1.3. Биографски подаци о кандидату

Јована Бугарски рођена је 1990. године у Београду. Након завршене основне школе и Гимназије у Обреновцу, 2009. године уписује Архитектонски факултет Универзитета у Београду, где завршава Основне академске студије (2012) са просечном оценом 9.72, и Мастер академске студије (2014) са просечном оценом 9.91. Докторске академске студије на истом факултету уписује 2015. године.

Од уписа на докторске студије, активно се бави научно-истраживачким радом, а од 2018. године ангажована је на научно-истраживачком пројекту ТР (36035) *Друштвени аспекти развоја насеља и климатске промене – међусобни утицаји* (Подпројекат 3) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Србије. Од 2020. године учествује у раду истраживачке Лабораторије за одрживи развој (ЛАБ13), при Архитектонском факултету Универзитета у Београду. Учествовала је и презентовала свој рад на више међународних и националних научних скупова, и публиковала своје радове у конференцијским зборницима и часописима међународног и националног значаја.

Запослена је као асистент на Архитектонском факултету од 2018. године, где учествује у реализацији наставе на великом броју обавезних и изборних предмета Департмана за Урбанизам, на програмима основних, интегрисаних и мастер академских студија архитектуре. Ангажована је у низу ваннаставних активности факултета, организовању националних и међународних радионица, припреми изложби и публикација.

Током и након студија учествовала је у бројним радионицама и изложбама, на националном и међународном нивоу, и као део ауторских тимова добитник је неколико признања за рад на пољу архитектуре и урбанизма.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Дисертација под насловом „Улоге отворених простора у реструктурирању насеља планираних и грађених у Београду у периоду 1960-1980. године” има укупно 212 страна. Основни текст дисертације је подељен у 6 поглавља и броји 166 страна. У дисертацији је коришћено 305 референци које су наведене након основног текста на 17 страна. Листа референци састоји се од 70 књига, 45 поглавља, 96 научних чланака, 14 интернет извора, 7 саопштења са конференције, 7 докторских дисертација, 8 извештаја и студија и 58 извора из домена законске и планске документације. Испред основног текста дисертације налази се резиме на српском и енглеском језику, изјава захвалности и садржај. У завршном делу дисертације налази се списак графичких прилога и табела, анекс, биографија аутора и пратеће изјаве. Дисертација садржи 51 графички прилог и 9 табела, а у анексу је дат табеларни преглед података о 31 стамбеном насељу и извод из архивске грађе и примарних извора коришћених у раду. У наставку је дат садржај дисертације:

Садржај

1. Увод

- 1.1 Уводне напомене о теми истраживања
 - Појмовно одређење
 - Теоријски оквир
- 1.2 Проблем и предмет истраживања
- 1.3 Циљ и задаци истраживања
- 1.4 Полазне хипотезе истраживања
- 1.5 Образложење усвојене методологије истраживања
- 1.6 Генерална структура рада
- 1.7 Научна оправданост и очекивани резултати

2. Друштвени и просторни процеси у култури грађења

- 2.1 Просторни преокрет и друштвена производња простора
- 2.2 Управљање урбаним развојем
- 2.3 Кодификација / легитимизација друштвених и просторних процеса
- 2.4 Управљање урбаним развојем у транзиционом окружењу
 - 2.4.1 Друштвена производња простора у социјализму. Социјалистички град – појам и просторне карактеристике
 - 2.4.2 Од социјалистичког ка пост-социјалистичком граду. Пост-социјалистичке просторне трансформације.
 - 2.4.3 Пост-социјалистичка трансформација Београда

3. Планирање и изградња стамбених насеља у Београду

- 3.1 Основни концепт развоја стамбених насеља
 - 3.1.1 Атинска повеља и модернички стамбени блок
 - 3.1.2 Атинска повеља и мисао архитеката и урбаниста ФНРЈ
- 3.2 Регулаторни оквир планирања стамбених насеља: стамбена политика у периоду од 1960. до 1980. године
 - 3.2.1 Стамбена политика – појам и позиција у усмереној стамбеној изградњи самоуправног социјализма
 - 3.2.2 Регулаторни оквир планирања и изградње стамбених насеља у периоду 1945-1960.
 - 3.2.3 Регулаторни оквир планирања и изградње стамбених насеља у периоду 1960-1980.

- 3.2.4 Регулаторни оквир планирања и изградње стамбених насеља у периоду од 1980. године до данас
- 3.2.5 Увиди у регулаторни оквир
- 3.3 Просторно-физичке карактеристике стамбених насеља
 - 3.3.1 Просторно-временска диспозиција изградње стамбених насеља
 - 3.3.2 Стамбена насеља као производ стандарда и норматива
 - 3.3.3 Улоге отворених простора у структурирању стамбених насеља - отворени простори и стандарди
- 4. Реструктурирање стамбених насеља у Београду – систематизовани приказ врсте и улога отворених простора
 - 4.1 Систематизовање кодификације /легитимизације употребе отворених простора
 - 4.1.1 Зона контакта стамбеног склопа и терена
 - 4.1.2 Зона јавних садржаја и централних функција
 - 4.1.3 Зона границе отвореног блока / стамбеног насеља
 - 4.2. Приказ студија случаја
 - 4.2.1 Стамбено насеље Шумице
 - 4.2.2 Стамбено насеље Блок 30 на Новом Београду
 - 4.2.3 Стамбено насеље Церак виногради
- 5. Дискусија резултата истраживања
- 6. Закључак
- Списак графичких прилога и табела
- Литература
- Анекс

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

Структуру рада чине три основна дела: увод, централни део у којем је дат приказ истраживања и резултати, и закључак. Након тога, дат је списак коришћене литературе, преглед анализираних докумената, и анекс који укључује систематични преглед података о структурама стамбених насеља и преглед графичких прилога из архивске грађе која је коришћена у истраживању.

Увод садржи уводне напомене о теми истраживања, предмету и проблему истраживања, из којих даље следе дефинисани циљеви, задаци, полазне хипотезе и образложење усвојене методологије истраживања. На крају поглавља, наведена је научна оправданост и очекивани резултати истраживања.

Централни део рада подељен је на три сегмента. Први сегмент даје увид у концептуални оквир истраживања, успостављен на релацији кодификације / легитимизације друштвених и просторних процеса у култури грађења. У овом делу рада дат је преглед теоријских ставова о друштвеној производњи простора и управљања просторним развојем. Фокус овог дела рада је на уочавању релационог односа између друштвених и просторних процеса и разумевању просторне димензије управљања, као основа за праћење улоге отворених простора у реструктурирању стамбених насеља. Други сегмент представља контекстуализацију истраживања кроз систематизовани преглед процеса планирања и изградње стамбених насеља у Београду у периоду од 1960-тих до 1980-тих година. Овај део рада фокусиран је на анализу карактеристика отворених простора у тренутку планирања и изградње насеља, и уочавање промена насталих услед њихове даље трансформације. Поред систематизације физичких карактеристика отворених простора стамбених насеља, у овом делу рада дат је преглед регулатног оквира – закона, прописа и планова, који су посредством стандарда и норматива утицали на реструктурирање / трансформацију стамбених насеља, у периоду од 1960. године до данас. Трећи сегмент централног дела истраживања представља систематизовање кодификације / легитимизације улога отворених простора стамбених насеља у оквиру три просторне зоне - зони контакта стамбеног склопа и терена, зони јавних садржаја и централних функција, и зони границе отвореног блока / стамбеног насеља, у контакту стамбеног склопа и улице. Кроз приказ три студија случаја стамбених насеља у Београду – насеља Шумице, стамбеног насеља Блок 30 на Новом Београду, и насеља Церак виногради, илустрована је релација између друштвених и просторних процеса посредством дефинисаних норми, и манифестација кроз промене улога отворених простора у овим зонама. Ова насеља изабрана су као релевантни примери реализације планских стамбених насеља за различите етапе праксе планирања и изградње у Београду, у периоду од 1960 до 1980. године.

Закључак представља сумирање укупних резултата истраживања, њихово образложење у односу на постављене почетне хипотезе, и указивање на правце могућег даљег истраживања.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

Насеља планирана и изграђена у периоду социјалистичког самоуправљања предмет су бројних научних истраживања која се спроводе последње две деценије у домену урбаних политика, урбане морфологије и заштите архитектонског и урбаног наслеђа модерног покрета. Усмерен рад кандидаткиње на разумевање техничких, технолошких и друштвених услова у којима се улога отворених простора мењала у стамбеним насељима наведеног периода оригиналан је зато што систематично приказује промене у домену власничке структуре над објектима и земљиштем, промене система планирања и релевантних техничких стандарда и норматива што показује међузависност друштвених и просторних процеса кроз спрегу кодификације и институционализације пракси апропријације и комодификације отворених простора на репрезентативним узорцима београдских насеља. Упоредним приказима евидентираних промена регулаторног оквира, морфолошких карактеристика и стандарда становања кандидаткиња јасно показује динамичну структурираност насеља, те да је процес реструктуирања присутан и током периода социјализма, а који су претходили друштвеној и просторној пост-социјалистичкој трансформацији. На основу мапирања и анализе просторних промена током дужег временског периода кандидаткиња даје педантан увид у промену културе грађења у просторним нивоима насеља релевантним за планирање у управљање стамбеним насељима: (1) у зони контакта стамбеног склопа и терена; (2) у зони јавних садржаја и централних функција у оквиру стамбеног склопа и (3) у зони границе отвореног блока / насеља. Додатно, указује на механизме који су актуелни данас и који имају директне импликације на реструктуирање насеља кроз комодификацију отворених простора као засебних ентитета насеља. Истраживање које је засновано на теоријском приступу који обједињује правила и ресурсе показује да је отворени простор релација успостављена између елемената друштвене и физичке структуре насеља даје научни основ за ревидирање политика и пракси управљања отвореним просторима као ресурсима реструктуирања динамичне социо-просторне структуре, а не аутономног ентитета „неискоришћеног земљишта“ чија је трансформација изолована у односу на окружујуће социо-просторне структуре, њихов стандард, идентитет и интегритет. Ово истраживање је нов поглед на будућност насеља чија је структура отворена за промене, а трансформација доследна моделу отвореног блока.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Кандидаткиња је у оквиру докторске дисертације користила литературу и изворе из области критичке социјалне теорије, теорије управљања и теорије транзиције, урбане морфологије, као и литературу која приказује развој урбанистичког планирања и пројектовања стамбених насеља у Београду током периода 1960-1980. године и њихове касније трансформације. Избор, обим и квалитет библиографских јединица указује на познавање кључних теоријских ставова и релевантне материје у области коју кандидаткиња истражује, и да на одговарајући начин користи изворе за аргументацију својих ставова и извођење сопствених закључака.

Прва тематска група обухвата литературу која се бави лоцирањем и мапирањем релација између друштвених и просторних процеса у култури грађења, са посебним освртом на културу грађења у периоду социјалистичког самоуправљања. Прегледом литературе из домена критичке социјалне теорије и теорије управљања, успостављен је оквир за разумевање структуре и норми као структурних својстава. која су дефинисана кроз правила и ресурсе, а које представљају основ урбанистичког планирања. Посматрање урбанистичког планирања у периоду самоуправног социјализма, као основа за планирање структуре стамбених насеља и детерминисање отворених простора у њима, значајно је за ово истраживање као резултат превођења друштвених норми у техничке стандарде и нормативе. Основне јединице коришћене у оквиру ове групе су:

- Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Giddens, A. (1981). *A Contemporary Critique of Historical Materialism: Power, property and the state, vol. 1*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: UK : Blackwell Publishing.

- Castells, M. (2003a). The Process of Urban Change. In A. R. Cuthbert (Ed.), *Designing Cities: Critical Readings in Urban Design* (pp. 23-27). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Castells, M. (2003b). The New Historical Relationship Between Space and Society. In A. R. Cuthbert (Ed.), *Designing Cities: Critical Readings in Urban Design* (pp. 59-68). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (2005). The Political Economy of Public Space. In S. Low, & N. Smith (Eds.), *The Politics of Public Space* (pp. 17-34). New York, London: Routledge.
- Harvey, D. (2013). *Pobunjeni gradovi: od prava na grad do urbane revolucije*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Sodža, E. (2013). *Postmoderne geografije: reafirmacija prostora u kritičkoj socijalnoj teoriji*. Beograd: Centar za medije i komunikacije, Fakultet za medije i komunikacije.
- Franklin, B. (2006). *Housing transformations : shaping the space of 21st century living*. London: Routledge.
- Gams, A. (1990). *Društvena norma: pojava - nastanak i značaj*. Beograd: Savremena administracija.
- Tsenkova, S., Nedović-Budić, Z., & Marcuse, P. (2006). The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe. In S. Tsenkova, & Z. Nedović-Budić (Eds.), *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe: Space, Institutions and Policy* (pp. 3-20). Heidelberg: Physica Verlag Springer.
- Hirt, S., & Kovachev, A. (2006). The changing spatial structure of post-socialist Sofia. In S. Tsenkova, & Z. Nedović-Budić (Eds.), *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe: Space, Institutions and Policy* (pp. 113–130). New York: Physica Heidelberg.
- Stanilov, K. (2007a). Taking stock of post-socialist urban development: A recapitulation. In K. Stanilov (Ed.), *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism* (pp. 3-17). Springer.
- Stanilov, K. (2007b). Democracy, markets, and public space in the transitional societies of Central and Eastern Europe. In K. Stanilov (Ed.), *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism* (pp. 73-99). Springer.

Друга тематска група обухвата литературу која се бави систематизацијом друштвених и просторних процеса у периоду социјалистичког самоуправљања, са посебним фокусом на процес урбанистичког планирања и пројектовања стамбених насеља на подручју Београда. Литература даје увид у промене правила и процедура, илустрованих кроз промене регулаторног оквира, а које су се одразиле на карактеристике просторног развоја. Основне јединице коришћене у оквиру ове групе су:

- Milić, V. (2006). *Urbanistički aspekti socijalnog stanovanja*. Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Petrović, M. (2004). *Sociologija stanovanja*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Petovar, K. (2003). *Naši gradovi između države i građanina: Urbana sociologija*. Beograd: Geografski fakultet, Arhitektonski fakultet, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije.
- Vujnović, R. (1997). *Dinamika izgradnje grada - Jedna etapa u izgradnji i rekonstrukciji Beograda*. Beograd: Časopis "Izgradnja", Savez građevinskih inženjera i tehničara Srbije.
- Цагић Милошевић, В., & Крстић, В. (2019). *Регулатива као компонента пројектантског процеса у београдској стамбеној архитектури*. Београд: Универзитет у Београду - Архитектонски факултет.
- Цагић Милошевић, В., & Међо, В. (2014). *Закони за архитектуру и урбанизам у Србији од 1945. до 2012. године*. Београд: Архитектонски факултет.
- Djordjević, A. (1963). *О неким проблемима планирања и финансирања комплексне изградње стамбених насеља*. *Архитектура Urbanizam*, 14, 44-45.
- Ђорђевић, А. (1984). *Urbanističko planiranje Beograda u periodu brzog rasta. 40 godina izgradnje Beograda - specijalno izdanje časopisa IZGRADNJA povodom obeležavanja 40 godina od oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu (1944-1984)*, 27-38.
- Ђорђевић, В. (1977). *Slobodni prostor mesne zajednice kao element prostornog planiranja*. *Urbanizam Beograda*, 41, 15-28.

- Bajlon, M. (1984). Stambena izgradnja u Beogradu. 40 godina izgradnje Beograda - specijalno izdanje časopisa IZGRADNJA povodom obeležavanja 40 godina od oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu (1944-1984), 133-146.
- Kadijević, A. (2021). Beogradski arhitekti i stanovanje 1945–1990. In J. Ivanović Vojvodić, D. Jovović Prodanović, & R. Sarić (Eds.), 16th Belgrade International Week of Architecture (pp. 89-106). Belgrade: Društvo arhitekata Beograda, Kulturni centar Beograda.
- JUGINUS. (1970). Prostorne i sociološke karakteristike i vrednosti novih stambenih naselja u Beogradu. Beograd: Jugoslevenski institut za urbanizam i stanovanje.
- Urbanistički zavod IONO. (1950). Generalni urbanistički plan Beograda 1950. Beograd: Urbanistički zavod.
- Skupština grada Beograda. (1972). Generalni urbanistički plan Beograda. Beograd: Službeni list grada Beograda, br. 3/1972.
- Zavod za planiranje razvoja grada Beograda. (1985). Izmene i dopune generalnog urbanističkog plana Beograda do 2000. godine. Beograd.
- Skupština grada Beograda. (2003). Generalni plan Beograda 2021. Beograd: Službeni list grada Beograda, br. 27/2003.
- Skupština grada Beograda. (2016a). Generalni urbanistički plan Beograda. Beograd: Službeni list grada Beograda, br. 11/2016.
- Skupština grada Beograda. (2016b). Plan generalne regulacije građevinskog područja sedišta jedinice lokalne samouprave – Grad Beograd (celine I–XIX). Beograd: Službeni list grada Beograda, br. 20/16.

Трећа тематска група обухвата литературу која се бави просторним карактеристикама отворених простора стамбених насеља и коришћена је у сврху идентификације, систематизације и приказа процеса реструктурирања стамбених насеља и улога отворених простора у том процесу. Основне јединице коришћене у оквиру ове групе су:

- Djokić, V. (2007). Morfološka istraživanja u urbanizmu. Arhitektura i urbanizam, 20-21, 61-72.
- Djokić, V. (2009). Urbana tipologija: gradski trg u Srbiji. Beograd: Univerzitet u Beogradu - Arhitektonski fakultet.
- Oliveira, V. (2016). Urban Morphology: An Introduction to the Study of the Physical Form of Cities. Springer, Cham.
- Kropf, K. (2017). The Handbook Of Urban Morphology. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Цагић Милошевић, В., & Крстић, В. (2019). Регулатива као компонента пројектантског процеса у београдској стамбеној архитектури. Београд: Универзитет у Београду - Архитектонски факултет.
- Цагић Милошевић, В., & Међо, В. (2014). Закони за архитектуру и урбанизам у Србији од 1945. до 2012. године. Београд: Архитектонски факултет.
- Maksimović, B. (1969). Funkcionalne vrednosti slobodnih prostora. Beograd: Građevinska knjiga.
- Kara-Pešić, Ž. (1977). Standardi i gradski prostori. Bilten Centra za stanovanje IMS(18), 5-10.
- Kara-Pešić, Ž., & Petovar, K. (1975). Neposredna okolina stambenih zgrada. Beograd: Centar za stanovanje.
- Karamata, K. (1969). Osnovne koncepcije planiranja slobodnih površina. Urbanizam Beograda, 4, 26-29.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

Основни методолошки поступак у теоријском делу истраживања јесте преглед литературе из домена критичке социјалне теорије и теорије управљања, и користи се у циљу разумевања релационог односа између друштвених и просторних процеса у култури грађења. У овом делу рада, дат је осврт и на литературу из оквира теорија транзиције, која даје посебан увид у специфичност друштвено-економског контекста Србије и региона, као подручја које карактерише напуштање социјалистичког друштвеног уређења и окретање ка капиталистичком економско-политичком моделу управљања, који је имао значајне реперкусије на просторне процесе и трансформацију урбане форме.

Преглед литературе из домена урбане морфологије, користи се у циљу разумевања настанка, развоја и трансформације елемената урбаног склопа стамбених насеља која представљају фокус овог истраживања. Урбана морфологија је посматрана као поље знања које истовремено може реконструисати процес развоја насеља, кроз мапирање промена урбане форме и законитости под којима се дата промена дешава.

Метода прегледа литературе и анализе садржаја документације везане за планирање, пројектовање и изградњу стамбених насеља, коришћена је у циљу сагледавања карактеристика отворених простора стамбених насеља и модела управљања њима. Анализа садржаја има за циљ обезбеђивање квантитативних и квалитативних података, као основ за преглед регулаторног оквира са једне стране, и типолошку класификацију структура стамбених насеља, са друге. Типолошка класификација структура стамбених насеља представља основ за одабир студија случаја које ће у даљем раду бити коришћене као полигон за испитивање улога отворених простора.

Метода студије случаја дата је кроз историјску компаративну анализу, као хронолошки упоредни преглед друштвених процеса са једне, и просторних процеса са друге стране, кроз идентификовање улоге отворених простора на релацији кодификације – легитимизације друштвених и просторних процеса (Слика 1.1). Укључивање временске критичке димензије, омогућиће јасније уочавање, мапирање и приказ промена које су се десиле у простору. Просторни процеси приказани су кроз методу праћења морфогенетских процеса трансформације отворених простора стамбених насеља на три просторна нивоа – на нивоу насеља (урбаног склопа), суседства и стамбеног објекта, односно, кроз уочавање промена које су се десиле у три дефинисане зоне: зони контакта стамбеног склопа и терена, зони јавних садржаја и централних функција, и зони границе отвореног блока / стамбеног насеља, у контакту стамбеног склопа и улице. У циљу прикупљања података за одабране студије случаја коришћене су технике: анализа докумената – закона, уредби, одлука и прописа, анализа архивске грађе – урбанистичких планова, студија и архитектонско-урбанистичких пројеката стамбених насеља, експертска опсервација - прикупљање фото-документације и мапирање просторних феномена.

У закључном делу рада, дата је систематизација и интерпретација добијених резултата у циљу дефинисања главних могућности и ограничења примене истраживања у пракси планирања и пројектовања даљег развоја стамбених насеља и управљања отвореним просторима стамбених насеља.

3.4. Применљивост остварених резултата

Докторска дисертација представља допринос у области урбанистичког планирања и пројектовања у релацији са феноменом јавног простора у плански изграђеним насеља, посебно кроз систематизацију врста и улога отворених простора у морфогенези насеља.

Значај истраживања је у домену разумевања феномена отвореног простора насеља и у примени како у урбанистичком планирању и пројектовању насеља тако и у управљању отвореним просторима насеља кроз пружање алтернативе доминантим праксама трансформације насеља формираних према модели отвореног блока из периода социјалистичког самоуправљања. Истраживање приказано у дисертацији указује на тренутну праксу фрагментарног планирања и пројектовања нових склопова унутар посматраних насеља, и истиче важност сагледавање улога отворених простора као релације између постојећих и новопланираних елемената стамбене структуре. Систематизовањем података о структурама стамбених насеља истраживање је указало на различитост принципа њиховог планирања и грађења током периода социјализма, и истакло важност специфичнијег сагледавања њихових структура у циљу дефинисања будућих смерница за уређење и трансформацију ових насеља.

Поред примене резултата истраживања у домену унапређења праксе планирања и пројектовања нових елемената у оквиру постојећих структура стамбених насеља, допринос истраживања сагледан је и кроз указивање на важност интегралног приступа у сагледавању мера за унапређење ових стамбених насеља као дела урбаног идентитета града и градитељског наслеђа 20. века. Препознавање значаја овог градитељског наслеђа и његово промовисање у сврхе едукације, развоја нових и иновативних приступа урбаним питањима, развоја туризма и др. може обезбедити основ за умрежавање на међународном нивоу, развој партнерстава базираних на сарадњи јавног, приватног, цивилног сектора и академије, и обезбеђивање различитих извора финансирања који би омогућили спровођење активности обнове, унапређења квалитета и даљег одржавања отворених простора унутар посматраних стамбених структура.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самостални научни рад

Кандидаткиња испуњава све услове за самосталан научни рад што показују објављени научни радови, истраживања презентована на научним конференцијама и израда докторске дисертације. Објављени радови који показују истраживачки рад кандидаткиње јесу: М23. Bugariski, J. (2023) The Role of Open Spaces in Restructuring the Cerak Vinogradi Housing Estate in Belgrade. *ARCHITEKTURA & URBANIZMUS*, 57 (3-4), 262-275, М34. Bugariski, J. (2019). Public space as an indicator of post-socialist transition. 12th CITTA International Conference on Planning Research. 19-20 Септембар, Порто, Португал; М34. Djordjević, A., Radosavljević, J., & Bugariski, J. (2019). Street frontage between socialism and neoliberalism – Case study Belgrade, Milutin Milankovic Boulevard. 26th ISUF International Seminar on Urban Form - Cities as Assemblages, (p. 135). 2-6. July Nicosia, Cyprus. Поузданост, систематичност, прегледност, проверљивост и уређеност података и извора као и самосталност и лични истраживачки интегритет демонстрирани су у аргументованим излагањима у свим фазама рада на дисертацији потврђују високу способност кандидаткиње за самосталан научни рад.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Из позиције теоријског аспекта научни допринос се односи на лоцирање и мапирање релација између друштвених и просторних процеса у култури грађења која је обележила период социјалистичког самоуправљања у Београду на основу систематизације знања о морфолошким карактеристикама отворених простора стамбених насеља планираних и грађених у периоду од 1960. до 1980. године и увида у регулаторни и институционални оквир који је утицао на промену улоге отворених простора у насељима.

Методолошки допринос истраживања дат је кроз успостављање историјске компаративне анализе и систематичне интерпретације просторних и друштвених процеса у култури грађења на основу техника морфогенетског истраживања, интерпретације експертских опсервација и анализе регулаторног оквира и садржаја релевантних планских и техничких докумената.

Практична примена резултата истраживања значајна је са планерског и управљачког аспекта. Примена резултата истраживања у пракси урбанистичког планирања и пројектовања даљег развоја отворених простора и унапређење квалитета живота у стамбеним насељима видљива је кроз преиспитивање и ремоделовање доминантног приступа развоју структуре стамбених насеља заснованог на парцијалном развоју и уситњавању урбане структуре. У домену управљања, резултати истраживања имају примену у развијању и контекстуализацији механизма управљања отвореним просторима као интегралним делом стамбених насеља.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

Истраживањем релевантног теоријског оквира, рад анализира и систематизује знања о корелацији друштвених и просторних процеса, заснованој је на увиду у критичку социјалну теорију, са посебним фокусом на истраживању улоге просторне димензије у производњи културе и генерисању друштвених процеса. Стечена теоријска знања кандидаткиња користи за формирање научно заснованих и практично применљивих метода за идентификовање, разумевање и објашњење улога отворених простора у реструктурирању / трансформацији стамбених насеља, успостављених на релацији кодификације / легитимизације друштвених и просторних процеса у култури грађења.

Истраживање даје значајан допринос у систематизацији знања и разумевању процеса који обликују релацију између јавних простора и стамбених склопова, као и о друштвеним утицајима који омогућавању њихово синергетско развијање. У резултатима истраживања издвајају се: 1) разумевање концепта и принципа на основу којих су планиране структуре стамбених насеља у анализираном периоду; 2) идентификација, систематизација и приказ процеса реструктурирања насеља и улога отворених простора у том процесу; 3) препознавање улога отворених простора стамбених насеља у успостављању одрживих механизма управљања простором у чему се види и практична примена резултата истраживања у домену праксе управљања и планирања насеља и отвореног простора као његовог интегралног дела.

Вредност приступа је у сагледавању улога које отворени простор има као интегрални део стамбеног насеља у динамичним и сталним процесима реструктурирања насеља и разматрање могућности креирања одрживих механизма управљања просторним и друштвеним ресурсима насеља.

4.3. Верификација научних доприноса

M10 – Монографије, монографске студије, тематски зборници, лексикографске и картографске публикације међународног значаја

M14. Čolić, R., Bugarski, J. (2022). Urban innovative actions in support of sustainable and integrated urban development/ Inovativne urbane akcije kao podrška održivom i integralnom razvoju grada. Филолошко-уметнички факултет Крагујевац, *Српски Језик, Књижевност, Уметност*, Зборник радова са XVI међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (29 - 30. X 2021) Књига III Роман и град у музичкој уметности & град. стр. 173-183. 711.4(497.11) ISBN 978-86-80596-17-4 (низ) 978-86-80596-12-9

M14. Čolić, R., Maruna, M., Bugarski, J. (2019). Culture and youth networks for releasing urban potential. In A. Đukić, & B. Kadar, *Integrative Strategic Planning and Design for the Strengthening of Identity and Cultural Tourism in the Danube Cities – Smederevo* (pp. 40 – 51). Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Architecture. ISBN 978-86-7924-214-3, 2019.

M20 – Радови објављени у научним часописима међународног значаја

M23. Bugarski, J. (2023) The Role of Open Spaces in Restructuring the Cerak Vinogradi Housing Estate in Belgrade. *ARCHITEKTURA & URBANIZMUS*, 57 (3-4), 262-275.

M22. Milovanović, A., Kostić, M., Zorić, A., Đorđević, A., Pešić, M., Bugarski, J., Todorović, D., Sokolović, N. & Josifovski, A. (2020). Transferring COVID-19 Challenges into Learning Potentials: Online Workshops in Architectural Education. *Sustainability*, 12(17), 7024.

M30 – Зборници међународних научних скупова

M34. Čolić, R., Bugarski, J. (2021) Inovativne urbane akcije kao podrška održivom i integralnom razvoju grada. XVI skup Srpski jezik, književnost, umetnost, 29 - 30. oktobar 2021.

M34. Bugarski, J. (2019). Public space as an indicator of post-socialist transition. 12th CITTA International Conference on Planning Research. 19-20 Септембар, Порто, Португал

M34. Djordjević, A., Radosavljević, J., & Bugarski, J. (2019). Street frontage between socialism and neoliberalism – Case study Belgrade, Milutin Milankovic Boulevard. 26th ISUF International Seminar on Urban Form - Cities as Assemblages, (p. 135). 2-6. July Nicosia, Cyprus

M34. Đorđević, A., Radosavljević, J., Bugarski, J. (2018). Planning airports in heroic times of Yugoslavia – looking backwards in order to understand the present. ECTP-CEU Young planners workshop - Airports, cities and urban development, стр. 70-86, ISBN: 978-2-9601363-5-7, EAN: 9782960136357

M33. Čolić, R., Mačkić, I., Bugarski, J. (2015) Otpornost na promene u planiranju infrastrukture – primer Obrenovca. U Branko Vasić, (ed.) Zbornik radova XL Naučno stručni skup Održavanje mašina i opreme (str. 364-373). Beograd - Budva: Institut za istraživanja i projektovanja u privredi. ISBN 978-86-84231-39-2

M40 - Националне монографије, тематски зборници

M45. Радосављевић, Ј., Бугарски, Ј., Ђорђевић, А., Душмановић, А. (2015). Процес и кораци у изради мастер пројекта „Отпорни градови: Управљање ризиком од катастрофа“, у Маруна, М., Чолић, Р. (ур.) *Иновативни методолошки приступ изради мастер рада: Допринос едукацији профила урбанисте*, Београд, ISBN 978-86-7924-152-8

M50 - Радови објављени у научним часописима националног значаја

M53. Milovanović A., Pešić M., Kostić M., Đorđević A., Bugarski J., Zorić A., Todorović D., Josifovski A. & Sokolović N. (2020). Architettura dell'emergenza riveduta: Sfide nella ricerca, nella pratica e nell'educazione (Emergency architecture revised: Challenges in research, practice, and education). *A&A è una rivista di architettura (con testi in italiano e in inglese)*, 47: 72-79. DiAP Dipartimento di Architettura e Progetto - Sapienza Università di Roma.

Остали објављени радови

Bugarski, J., Đorđević, A., Dušmanović, A., Radosavljević, J., Zorić, A., (2016). Student Initiative “New Housing Models for People Threatened by Floods”, in J.Fokdal and C.Zehner (eds.) *Resilient Cities, Urban Disaster Risk Management in Serbia, Report on the results of the case study research project*, Urban Management Program, Technical University Berlin in collaboration with University of Belgrade, Faculty of Architecture, Master Program Integrated Urbanism, Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Ambero Consulting, Municipality of Obrenovac. Berlin, February 2016, pp 20-23. ISBN 978-3-9812769-1

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу анализе докторске дисертације кандидаткиње Јоване Бугарски, Комисија констатује да је дисертација написана у складу са одобреном темом. Резултати научног истраживања у докторској дисертацији су изложени на целовит, структурално јасан, документован и логички аргументован начин. Теоријски основ дисертације и одабрани оквир научних метода одговарају постављеним хипотезама истраживања. Дисертација је произвела резултате који потврђују постављени систем хипотеза и пружа научни допринос у области архитектуре и урбанизма, уже научне области урбанизам.

Дисертација задовољава научне критеријуме и пружа научни допринос научној области Архитектура и урбанизам за коју је матичан Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, као и научни допринос који се односи на ужу научну област Урбанизам. Кандидаткиња Јована Бугарски је показала способност за самосталан научноистраживачки рад кроз рад на самој дисертацији, учествовање на конференцијама и објављеним научним радовима.

На основу свега наведеног, Комисија предлаже Наставно-научном већу Архитектонског факултета Универзитета у Београду да се докторска дисертација под називом „УЛОГЕ ОТВОРЕНИХ ПРОСТОРА У РЕСТРУКТУИРАЊУ НАСЕЉА ПЛАНИРАНИХ И ГРАЂЕНИХ У БЕОГРАДУ У ПЕРИОДУ 1960-1980. ГОДИНЕ“ кандидаткиње Јоване М. Бугарски, мастер инжењеру архитектуре, прихвати, изложи на увид јавности и упути на коначно усвајање Већу научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду.

У Београду, мај 2024. године

Чланови Комисије

др Милица Милојевић, председник Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет

др Ратка Чолић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет

др Ксенија Лаловић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду - Архитектонски факултет

др Ранка Гајић, члан Комисије
доцент, Универзитет у Београду - Саобраћајни факултет
